

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA AKO NÁSTROJ HODNOTENIA STREDOŠKOLÁKOV V EKONOMICKÝCH PREDMETOCH

Jaromír NOVÁK¹

ABSTRACT

Case studies are usually used in order to activate pupils in economic education and to help them develop their abilities and skills necessary to analyse practical problems, based on the acquired knowledge in the particular school subject. Didactic theory typically considers this method as a motivational tool showing pupils how they can apply the knowledge learnt in the previous lessons in situations from economic practice. The article analyses to what extent a suitably formulated case study can help teachers to evaluate and assess pupils and their achievements. We point out that a case study can be even more appropriate to assess pupils with respect to most of the assessment criteria set by the relevant ministry regulation for secondary school pupils assessment in economic subjects than common types oral or written examinations.

KEYWORDS: Case study; evaluation; assessment; economic subjects; secondary schools.

ÚVOD

Klasifikácia žiakov v tradičnom školskom prostredí je založená na ústnom a písomnom skúšaní, ktoré sa zameriavajú najmä na preverovanie a hodnotenie osvojených vedomostí a zručností žiakov. Tie sú však len jedným z množstva kritérií, ktoré by učitelia mali pri klasifikácii žiakov brať do úvahy. V článku preto skúmame, či riešenie prípadových štúdií žiakmi na hodinách môže učiteľovi ako pozorovateľovi celého procesu priniesť informácie využiteľné na zhodnotenie niektorých ďalších hodnotiacich kritérií, ktoré by mali ovplyvniť výsledné známky žiakov v odborných ekonomických predmetoch.

HODNOTENIE ŽIAKOV SŠ V EKONOMICKÝCH PREDMETOCH

Hodnotenie žiakov je dôležitou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu na stredných školách, ktorá významne ovplyvňuje jeho celkovú kvalitu. Malo by sa odvíjať predovšetkým od stanovených vyučovacích cieľov tak, aby použité metódy hodnotenia vrátane hodnoteného obsahu vhodne nadväzovali na tieto ciele a boli tiež v súlade s vyučovacími metódami, pomocou ktorých boli dané ciele na hodinách postupne dosahované. [1] Preto je potrebné premyslieť si spôsob hodnotenia dôkladne už pri prvotnom plánovaní výučby jednotlivých tematických celkov a tém.

Hodnotenie žiakov spolu s ich nadväzujúcou klasifikáciou plní na stredných školách viaceré dôležité funkcie: [2]

1. kontrolnú (diagnostickú) funkciu – napr. porovnáva skutočný stav vedomostí, zručností a návykov žiakov s ich plánovanou úrovňou, pričom nielen kontroluje mieru splnenia vyučovacích cieľov, ale aj analyzuje príčiny prípadného neúspechu žiakov,
2. výchovnú a motivačnú funkciu – usmerňuje ďalší rozvoj žiakov na základe príslušných zistení, ovplyvňuje sebavnímanie žiakov a ciele, ktoré si kladú,

¹ Ing. Jaromír Novák, PhD., Katedra pedagogiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, e-mail: jaromir.novak@euba.sk

3. prognostickú funkciu – určuje perspektívy žiakov (čo môžu v budúcnosti dosiahnuť a za akých predpokladov),
4. informačnú funkciu – dokumentuje dosiahnuté výsledky žiakov a má veľký význam nielen pre učiteľa a jeho žiakov, ale napríklad aj pre ich rodičov a pod.,
5. didaktickú funkciu – spočíva najmä v spätnoväzbovom význame hodnotenia žiakov pre pokračovanie vyučovacieho procesu v danom predmete atď.

J. Slavík k nim pridáva aj tzv. konatívnu funkciu, keďže výsledky hodnotenia žiakov podnecujú k aktívnemu dosahovaniu alebo udržiavaniu hodnôt a pod. [3]

Hodnotenie žiakov sa na bežných stredných školách premieta do ich klasifikácie, ktorá môže výrazne ovplyvniť celkový postoj žiakov k jednotlivým predmetom. Klasifikačné údaje preto predstavujú pedagogicky aj psychologicky významnú informáciu o žiakovi, čím sa podieľajú na jeho sebahodnotení. Učiteľ by pri tejto činnosti nemal byť príliš mierny, pretože takýto prístup znižuje diferencovanosť hodnotenia a často vedie k lacnému uspokojeniu žiakov aj učiteľa. Zároveň by nemal byť ani prehnane prísny, keďže viaceré výskumy preukázali vzťah medzi úspešnosťou reprezentovanou napríklad školskou známku a motiváciou žiakov, ktorá sa tak pri prehnane prísnom klasifikovaní výrazne znižuje. [4]

V podmienkach Slovenskej republiky v snahe čo najviac zjednotiť prístup učiteľov k hodnoteniu a klasifikácii žiakov na jednotlivých školách v závislosti od charakteru predmetov a v nich preberaného učiva usmerňuje Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR túto oblasť svojimi metodickými pokynmi. Pre hodnotenie a klasifikáciu žiakov stredných škôl je aktuálne v platnosti Metodický pokyn MŠVVaŠ SR č. 21/2011 na hodnotenie a klasifikáciu žiakov stredných škôl. Pre odborné ekonomické predmety sú relevantné najmä ustanovenia článkov 17 a 18 tohto metodického pokynu, ktoré v prvom rade definujú kritériá hodnotenia žiakov v odborných predmetoch osobitne pre predmety teoretického vyučovania a osobitne pre predmety praktického vyučovania a následne definujú tiež spôsob klasifikácie výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov v týchto predmetoch v závislosti od týchto kritérií.

Pri klasifikácii výsledkov v odborných ekonomických predmetoch v rámci teoretického vyučovania treba hodnotiť najmä tieto aspekty: [5]

- a) celistvosť, presnosť a trvácnosť osvojenia požadovaných poznatkov, faktov, pojmov, definícií, zákonitostí a vzťahov a schopnosť vyjadriť ich,
- b) kvalitu a rozsah získaných zručností vykonávať požadované intelektuálne a motorické činnosti,
- c) schopnosť uplatňovať osvojené poznatky a zručnosti pri riešení teoretických a praktických úloh, pri výklade a hodnotení spoločenských a prírodných javov a zákonitostí,
- d) schopnosť využívať a zovšeobecňovať skúsenosti a poznatky získané pri praktických činnostiach,
- e) kvalitu myslenia, predovšetkým jeho logickosť, samostatnosť a tvorivosť,
- f) aktivitu v prístupe k činnostiam, záujem o ne a vzťah k nim,
- g) dodržiavanie stanovených termínov,
- h) presnosť, výstižnosť a odbornú a jazykovú správnosť ústneho, písomného a grafického prejavu,
- i) kvalitu výsledkov činnosti,
- j) osvojenie účinných metód samostatného štúdia.

Predmety praktického vyučovania majú charakter praktickej činnosti, ktorá sa vykonáva napríklad vo forme odborného výcviku, odbornej praxe, praktických cvičení a i. Pri klasifikácii výsledkov v týchto predmetoch sa hodnotí najmä: [5]

- a) vzťah k práci a k praktickým činnostiam,
- b) osvojenie praktických zručností a návykov, zvládnutie účelných spôsobov práce,

- c) schopnosť spolupracovať pri riešení úloh,
- d) využitie získaných teoretických vedomostí v praktických činnostiach,
- e) aktivita, samostatnosť, tvorivosť, iniciatíva v praktických činnostiach, talent,
- f) kvalita výsledkov činností,
- g) organizácia vlastnej práce a pracoviska, udržiavanie poriadku na pracovisku,
- h) dodržiavanie predpisov o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci, ochrane pred požiarom a starostlivosť o životné prostredie,
- i) dodržiavanie stanovených termínov,
- j) hospodárne využívanie surovín, materiálov, energie, prekonávanie prekážok v práci,
- k) obsluha a údržba výrobných alebo laboratórnych zariadení a pomôcok, nástrojov, náradia a meradiel.

Pri praktickom vyučovaní sú žiaci už z jeho podstaty neustále uvádzaní do problematiky prostredníctvom konkrétnych situácií z bežnej hospodárskej praxe. Situačná metóda tak je často integrálnou súčasťou vyučovacieho procesu v týchto predmetoch. Preto sa v ďalšom texte zameriame na možnosti využitia prípadových štúdií (situačnej metódy) v predmetoch v rámci teoretického vyučovania.

PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE V ODBORNÝCH EKONOMICKÝCH PREDMETOCH

Ekonomická realita sa vzhľadom na jej komplexnosť len ťažko uchopuje v rámci učiva vo forme jednoduchých poučiek, definícií či členení. S cieľom prepojiť často príliš abstraktnú a všeobecnú ekonomickú teóriu jednotlivých tematických celkov a tém s jej hmatateľnými prejavmi v hospodárskej praxi by učitelia radi siahli po názorných ukázkach preberaných javov. Na rozdiel od iných skupín predmetov (napr. prírodovedné, technické a i.) je to v ekonomickom vzdelávaní takmer nemožné urobiť využitím priamej názornosti. Preto učitelia prichádzajú aspoň s rôznymi modelmi, schémami či inými pedagogickými kresbami na priblíženie tých javov, ktoré možno v triede znázorniť aspoň touto formou. Lenže v mnohých prípadoch ide o situácie, kde sa dajú len ťažko identifikovať jasné väzby a vzťahy, pretože sú nejednoznačné, závisia od názoru, postoja či motívov správania ekonomických subjektov a pod. Preto sa práve v ekonomickom vzdelávaní javí ako vhodný metodický doplnok vyučovania pri mnohých témach využívanie prípadových štúdií.

Prípadová štúdia vo vyučovacom procese opisuje určitú situáciu alebo prípad, ktoré sa týkajú preberaného učiva. Jej súčasťou je zvyčajne niekoľko úloh, ktoré majú žiakov motivovať k riešeniu nastolených problémov. Tie sú koncipované prevažne tak, aby nemali jednoznačné riešenia a viedli žiakov skôr k rozvoju divergentného myslenia a vzájomnej diskusii. Tento aspekt zvyrazňujú tí autori, ktorí prípadové štúdie radia k tzv. participatívnym vyučovacím metódam. [6] Výstupom riešenia prípadovej štúdie zväčša nie sú jednoznačné odpovede na nastolené otázky, ale len diskusia o možnostiach riešenia a ich spoločné zhodnotenie.

Dobrá prípadová štúdia by mala žiakom predostrieť zaujímavý a relatívne aktuálny príbeh, ktorý je relevantný vo vzťahu k cieľom vyučovacieho procesu. Mala by umožniť empatiu s hlavnými postavami príbehu a provokovať pre žiakov zrozumiteľný a z hľadiska možnosti jeho riešenia primeraný konflikt, ktorý by mal byť zárukou ich motivácie aktívne participovať na priebehu výučby. Dôležité je, aby text prípadovej štúdie nebol príliš dlhý a aby jej zameranie umožňovalo zovšeobecnenie vo vzťahu k cieľom a obsahu výučby. Z hľadiska práce učiteľa je preto dôležitá voľba témy prípadovej štúdie, ktorá je v súlade s vyučovacími cieľmi a je primeraná úrovni cieľovej skupiny žiakov. [7]

Podstata tejto metódy spočíva v tom, že žiaci dostanú opis určitej situácie alebo prípadu z niektorej časti preberaného učiva (napr. výroby, obchodu, financií, medziľudských vzťahov a i.). Žiaci by mali byť schopní danú situáciu sami analyzovať, zhodnotiť a vytvoriť si názor na jej možné riešenia, ich výhody a nevýhody. Spoločne ich potom môžu prediskuto-

vať, pričom sa môžu navyše naučiť správne a presvedčivo argumentovať, rozvíjajú si zručnosti asertívnej komunikácie, persúázie a pod. [8]

Po preštudovaní obsahu prípadu by žiaci mali dostať chvíľu času na to, aby mohli klásť otázky, ktorými by potrebovali spresniť situáciu. Učiteľ by však na ne mal odpovedať iba vtedy, keď sú dané informácie naozaj dôležité na riešenie zadaných úloh, aby žiakov nezahltil príliš veľkým množstvom údajov. Následný postup riešenia prípadovej štúdie žiakmi závisí od toho, aké sú ciele jej využitia z didaktického hľadiska.

Keď si žiaci na základe pokynov, resp. usmernení učiteľa preštudujú zadané, príp. samostatne dodatočne získané materiály k prípadovej štúdii, malo by prísť k prezentovaniu ich názorov na nastolené otázky a diskusii o nich. Dôležité je, aby učiteľ diskusiu usmerňoval tak, aby viedla k požadovaným zovšeobecneniam. [9] Žiaci môžu následne pokračovať v riešení prípadu metódou hrania rolí, príp. inými metódami. [10] Prípadovú štúdiu možno veľmi vhodne a jednoducho prepojiť napríklad s projektovým vyučovaním.

Pri hľadaní tém vhodných na kombináciu prípadových štúdií s následným riešením projektov žiakmi možno odporučiť na zváženie najmä tieto aspekty: [11]

- relatívne širší záber, príp. až medzipredmetový charakter učiva danej tematiky,
- možnosť sformulovať k danej téme príbeh so zaujímavou zápletkou a určitým konfliktom,
- možnosť identifikovať pre danú oblasť problémy a úlohy s nie vždy jednoznačným riešením,
- možné prepojenie teoretických poznatkov z ekonomických vied s aktuálnym dianím v hospodárskej praxi,
- primeranosť súvisiacich problémov a možných úloh vedomostiam a schopnostiam žiakov,
- zaujímavá problematika z pohľadu žiakov strednej školy a pod.

OSOBITOSTI VYUŽITIA PRÍPADOVEJ ŠTÚDIE PRI HODNOTENÍ ŽIAKOV

Prípadová štúdia sa najčastejšie využíva na ilustráciu situácií, ktoré sa v hospodárskej praxi vyskytujú a súvisia s preberaným učivom. Ich funkcia v takom prípade je najmä poukázať na prepojenie vysvetlených teoretických poznatkov s praxou, čo prispieva nielen k rozvoju ekonomického myslenia žiakov, ale tiež pôsobí motivačne v smere zvyšovania ďalšieho záujmu žiakov o nadväzujúce učivo v predmete. Využitie prípadových štúdií sa preto z didaktického hľadiska najčastejšie viaže na precvičovanie prebratého učiva s cieľom naučiť žiakov aplikovať nové učivo v praktických situáciách, prepájať ho so skôr osvojenými poznatkami či dokonca s učivom z iných predmetov a pod. Žiaci sa učia nastolenú situáciu nielen analyzovať, ale aj hodnotiť, čo navyše prispieva k syntéze a systematizácii ich doterajších vedomostí. Využitie prípadových štúdií ako expozičnej a fixačnej vyučovacej metódy preto celi najmä na vyššie úrovne kognitívnych cieľov podľa všeobecne uznávanej Bloomovej taxonómie.

Otázkou ostáva, či možno prípadovú štúdiu využiť aj ako vyučovaciu metódu zameranú na hodnotenie a klasifikáciu žiakov. Odpoveď na túto otázku treba hľadať v kritériách, ktoré by učitelia mali brať do úvahy pri svojom rozhodovaní o klasifikácii jednotlivých žiakov. Tie v odborných ekonomických predmetoch na slovenských školách vyplývajú z metodického pokynu, ktorý sme analyzovali v prvej časti príspevku. Pri ich porovnaní s podstatou a cieľmi využitia prípadových štúdií, ktoré sme charakterizovali v druhej časti príspevku, možno skonštatovať, že prípadové štúdie nie sú vhodným nástrojom hodnotenia samotných vedomostí žiakov. Celistvosť, presnosť a trvácnosť osvojenia požadovaných poznatkov, faktov, pojmov, definícií, zákonitostí a vzťahov a schopnosť vyjadriť ich sa najefektívnejšie zhodnotia didaktickými testami, prípadne inými formami písomného, resp. ústneho skúšania žiakov.

Pri ďalších kritériách však môže riešenie prípadových štúdií učiteľovi výrazne pomôcť s hodnotením úrovne ich dosiahnutia žiakmi. Napríklad **schopnosť uplatňovať osvojené poznatky a zručnosti pri riešení teoretických a praktických úloh, pri výklade a hodnotení spoločenských javov a zákonitostí, či schopnosť využívať a zovšeobecňovať skúsenosti a poznatky získané pri praktických činnostiach** sa pri riešení prípadových štúdií prejavujú oveľa zreteľnejšie ako pri bežnom písomnom alebo ústnom skúšaní žiakov. Ak teda učiteľ zostaví prípadovú štúdiu s cieľom hodnotiť uvedené schopnosti žiakov, prispôbi tomu úlohy formulované v závere prípadovej štúdie a dôsledne sa pripraví na rolu hodnotiteľa daných schopností (napr. vhodne predpripravenými hodnotiacimi/záznamovými hárkami, do ktorých si môže robiť ciele poznámky o výkone jednotlivých žiakov počas riešenia prípadovej štúdie), môže mu táto vyučovacia metóda výrazne pomôcť pri zhodnotení úrovne týchto druhov schopností u jednotlivých žiakov.

Keďže riešenie prípadovej štúdie veľmi často na hodine vyústi aj do spoločnej či skupinovej diskusie o navrhovaných riešeniach, žiaci si nielen precvičujú a rozvíjajú svoje **komunikačné zručnosti**, ale učiteľ ich zároveň má možnosť mapovať a hodnotiť podľa vopred premyslených kritérií. Navyše môže skúmať **presnosť, výstižnosť a odbornú a jazykovú správnosť ústneho prejavu** žiakov v autentickerejšej a menej stresujúcej situácii ako pri ústnom skúšaní. Môže sa tiež rozhodnúť, že sa zameria na hodnotenie toho, ako jednotliví žiaci dokážu vyhľadávať doplňujúce informácie potrebné na riešenie nastoleného problému, a tak môže nepriamo hodnotiť tiež mieru **osvojenia účinných metód samostatného štúdia**.

V neposlednom rade prípadové štúdie poskytujú možnosť zvoliť si ako cieľ hodnotenia žiakov pri ich riešení mieru ich **aktivity v prístupe k činnostiam, záujem o ne a vzťah k nim**, čo je ďalším dôležitým hodnotiacim kritériom pri klasifikácii žiakov v odborných predmetoch teoretického vyučovania. V celom procese sa navyiac výrazne prejavuje **kvalita myslenia žiakov, a to tak jeho logickosť, ako aj samostatnosť a tvorivosť**. Hodnotenie tohto aspektu môže byť pre učiteľa relatívne náročné, keďže kvalita myslenia žiakov sa na rozdiel od predošlých hodnotiacich kritérií síce prelína celým procesom riešenia prípadovej štúdie, ale prejavuje sa zväčša len nepriamo. Ak sa však učiteľ cielene zameria práve na tento aspekt, môže sa na hodnotenie žiakov v tomto smere vopred pripraviť, príp. poprosiť aj iných kolegov o súčinnosť v role doplňujúcich pozorovateľov.

V konečnom dôsledku riešenie prípadových štúdií vždy umožňuje aj hodnotenie **kvality výsledkov činnosti** žiakov. Dôležité je, aby pri riešení jednej prípadovej štúdie nebola pozornosť učiteľa roztrieštená na príliš veľa sledovaných aspektov. Vhodnejšie je zamerať sa vždy len na jeden, príp. viaceré vzájomne súvisiace kritériá hodnotenia žiakov a prispôbiť tomu vopred aj zadanie prípadovej štúdie a voľbu úloh pre žiakov.

ZÁVER

V príspevku sme zhodnotili prípadové štúdie z hľadiska ich najčastejších didaktických cieľov vo vyučovaní a zamerali sme sa na možnosti využitia tejto vyučovacej metódy pri hodnotení a klasifikácii žiakov. Spomedzi kritérií hodnotenia, ktoré by učitelia mali pri klasifikácii žiakov zvažovať, prípadová štúdia svojou podstatou umožňuje učiteľovi hodnotiť ich prevažnú časť. Dokonca možno skonštatovať, že bežné metódy ústneho aj písomného skúšania sú v porovnaní s prípadovými štúdiami vhodnejšie iba na hodnotenie vedomostí žiakov. Pri väčšine ostatných kritérií môže riešenie vhodne zostavenej prípadovej štúdie žiakmi dať učiteľovi relevantnejšie odpovede z hľadiska miery ich zvládnutia jednotlivými žiakmi. Dôležité však je, aby učiteľ už pri formulácii zadania a úloh prípadovej štúdie cielene orientoval text na zvolené kritériá hodnotenia, ktoré si následne bude pri jej riešení pozorne všímať. Sme presvedčení, že takéto využitie prípadovej štúdie môže didakticky výrazne obohatiť vyučovací proces a jeho diagnostickú fázu.

POĎAKOVANIE:

Tento príspevok je výstupom projektu KEGA č. 005EU-4/2019.

LITERATÚRA

- [1] BIGGS, J. Enhancing teaching through constructive alignment. In: *Higher Education*. 1996, vol. 32, no. 3, p. 347 – 364. ISSN 1573-174X. <https://doi.org/10.1007/BF00138871>
- [2] ŠLOSÁR, R., NOVÁK, J. *Odborová didaktika*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2015. 218 p. ISBN 978-80-225-4037-7.
- [3] SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha : Portál, 1999. 190 p. ISBN 80-7178-262-9.
- [4] HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I. *Jaký jsem učitel*. Praha : Portál, 2010. 239 p. ISBN 978-80-7367-755-8.
- [5] Metodický pokyn MŠVVaŠ SR č. 21/2011 na hodnotenie a klasifikáciu žiakov stredných škôl.
- [6] KALHOUS, Z., OBST, O. *Didaktika sekundární školy*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 186 p.
- [7] NOVÁK, J. Prípadová štúdia ako východisko pre projektové vyučovanie v ekonomických predmetoch. In: *Autoevalvační kultura a kvalita vzdělávání : Sborník recenzovaných příspěvků mezinárodní vědecké konference*. Praha : Extrasystem, 2017, p. 96 – 100. ISBN 978-80-87570-36-4.
- [8] TUREK, I. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 595 s. ISBN 978-80-8078-198-9.
- [9] NOVÁK, J. Modernizácia vzdelávania v oblasti účtovníctva na obchodných akadémiách prostredníctvom projektového vyučovania a prípadových štúdií. In: *Schola nova, quo vadis? Sborník recenzovaných příspěvků 3. ročníku mezinárodní vědecké konference*. Praha : Extrasystem, 2018, p. 113 – 119. ISBN 978-80-87570-40-1.
- [10] MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2003. 223 p. ISBN 80-7315-039-5.
- [11] BERKOVÁ, K., NOVÁK, J., PASIAR, L. *Modernizace ekonomického vzdělávání v kontextu taxonomií výukových cílů*. Prostějov : Computer Media, 2018. 245 p. ISBN 978-80-7402-316-3.